

és az előbbi egyszerűen „felhasználó”-nak fordítja. De egy utolsó utáni simítás jót tett volna a szövegnek, mert a „csirkesült” inkább sült csirke, a „táplálékhalózat” tápláléklánc, a „kúriáján” kúriájában, a „nászcsók” hitvesi csók, a „női uralkodónő”-ben pedig az egyik „nő” felesleges. Mint arról korábban már volt szó, a második fejezet a főszereplők egyfajta előzetes felvonultatása, ennek címe: *All Together, Now*. A magyar *Most mindenki együtt* megoldás kicsit semmilyen, mert Blandine

személyének felvillantása után alighanem inkább olyasmiről van szó, mint amikor egy kórust buzdítanak: „És most mindenki, egyszerre!”

Tess Gunty mély, szomorú – nem: tragikus! –, intelligens és vad könyvet írt. Mindenki olvassa el, bár nem muszáj egyszerre.

Tess Gunty: Isten hozott itthon. Fordította **Szabadkai Bernadett**. Budapest, 2025, Jelenkor. 444 oldal, 4999 forint.

Csepli György

A rettegő birodalom

196

Arany János egy fűzfapoétához írt, látszólag tréfás, valójában halálosan komoly leveléből tudjuk, hogy a művészi közlés fikció, de ami a mélyén van, az igaz. Ha eltűnik az igazság, marad a semmitmondás vagy a pusztá propaganda. Különösképpen érvényes ez a szabály megtörtént eseményekre alapozott művekre, amelyek tényanyaga könnyen ellenőrizhető, a manipulációs szándék egyértelműen kimutatható.

Más kérdés, hogy ha igaz is a mű, milyen hatásfokkal éri el a befogadót, aki nem azért vesz kezébe egy regényt, megy tárlatra, néz meg egy színdarabot a színházban vagy egy filmet a moziban, mert ismeretekre akar szert tenni. Az igaz mű nem feltétlenül jó, ami persze kevésbé problematikus, mint a fordított eset. Jiří Mádl most bemuta-

tott filmje nem jó, de amiről szól, fontos és igaz. A történet szereplői az állami rádió egyik kulcsfontosságú szerkesztőségének tagjai, akik életét követve hű képet kapunk az 1968 augusztusának végén Prágában végbement tragikus történelmi eseményekről, melyek sokként érték az „emberarcú szocializmusért” izguló nemzetközi közvéleményt. A Vörös Hadsereg barbár beavatkozása halálos csapást mért a magát szocialistának nevező rendszer észszerű megváltoztatásában reménykedő értelmiségiekre az egész világon.

A nem túl invenciózusan felépített történet főhőse egy elárvult technikus fiú, akit machiavellista főnöke zsarolással rávesz a titkoszolgálatokkal való együttműködésre. A fiú azonban a megszállás utáni sorsdöntő órákban felmondja

az egyezséget, lehetővé téve a megszállás ellen tiltakozó adás folytatását akkor is, amikor a központi stúdiót már elfoglalták a „baráti segítségnyújtásra” érkezett szovjet hadsereg katonái. A kétórás történetben van nehezen bekövetkezett szerelem, testvéri szeretet, hősiesség, árulás, amit a moziból kijöve azonnal elfelejthetnénk, ha a történelem, amibe a történet ágyazódik, nem lenne felejthetetlen.

A művészeti szempontból érdektelen *Rádió* érdekességét két aktuális szempont adja. Az egyik az elnyomást szabadságnak hazudó rendszerek végzetére figyelmeztet, mely a kelet-európai kis országok számára elhozta a megváltást, de csak azoknak, amelyek élni is tudtak a szabadsággal.

A film felidézi a remény hat hónapig tartó pillanatát, amikor mindenki számára váratlanul a csehszlovák kommunista párt megszabadult fafejű főtitkárától, és egy mosolygós, életerős új embert, Alexander Dubčeket állította helyébe. A filmben látjuk a jelenetet, melyben Novotný pártfőtitkár kényszeredetten lemond köztársasági elnöki pozíciójáról is, utat engedve az emberarcú, alapjaiban szocialista gazdasági és politikai rendszer létrejöttének. Szabadlábba kerültek a politikai foglyok, megszűnt a cenzúra, kilazultak a bornírt tervgazdaságot tartó cölöpök, pontosan úgy, ahogyan azt a magyarok 1968-ban elindított, szerényre szabott gazdaságpolitikai reformjai célozták.

Az idő előrehaladtával a film szereplői is érzik, hogy a folyamat elakad, a reform lendülete kifulladásra, a moszkvai Kreml lakója, Leonid Brezsnyev ellencsapásra szánta el

magát, hasonlóan elődjéhez, Nyikita Hruscsovhoz, aki eltiporta az 1953-as kelet-berlini és a 1956-os budapesti felkelést. A beavatkozás előérzetében fogalmazódott meg a cseh és a szlovák értelmiségiek jajkiáltása, a 2000 szó, mely vádiratként foglalta össze a magát szocializmusnak hazudó rendszer bűneit, megállapítva, hogy „az állam és a gazdasági szervezetek tevékenysége nélkülözötte a bírálatot. A parlament leszokott a tárgyalásról, a kormány a kormányzásról, az igazgatók az igazgatásról. A választásoknak nem volt értelmük, a törvények súlytalanokká váltak. Nem bízhattunk a képviselőinkben, bármilyen bizottságban ültek is, s ha mégis bízhattunk, nem akarhattunk tőlük semmit, mert nem érhettek el semmit. Még rosszabb volt azonban, hogy jószereivel már egymásban sem bízhattunk. Az egyéni és a kollektív becsület is kiveszőben volt. A tisztességgel sehova se lehetett eljutni, a képességeknek megfelelő megbecsülésre pedig szót se érdemes vesztegetnünk. Mindezek következtében az emberek többsége elveszítette a közügyek iránti érdeklődését, s csak magával és a pénzzel törődött, miközben az áldatlan viszonyokhoz az is hozzátartozik, hogy manapság a pénz sem jelent biztonságot. Az emberek közötti kapcsolatok megromlottak, a munka öröme szertefoszlott, röviden szólva a nemzet olyan időket élt meg, amelyek veszélybe sodorták a lelki egészségét és a jellemét.”

E diagnózis ijesztően aktuális mindenütt, ahol – mint Václav Havel később írta –, „a hatalom a tulajdon hazugságainak hálójában vergődik, ezért kénytelen a meg-

hamisítás eszközehez folyamodni. Meghamisítja a múltat. Meghamisítja a jelent és a jövőt. Meghamisítja a statisztikai adatokat. Úgy tesz, mintha nem lenne mindenható és mindenre kész rendőri szervezete. Úgy tesz, mintha tiszteletben tartaná az emberi jogokat. Megjátssza, hogy senkit sem üldöz. Megjátssza, hogy nem fél. Megjátssza, hogy semmit sem játszik meg.”

A film aktualitásának másik szempontja a jelenlegi nemzetközi helyzetre figyelmeztet, melyben Közép-Európa Nyugat-Európa-hoz csatlakozott országai azt érezhetik, hogy keletről újra veszély fenyegeti őket. A második világháborúból győztesként kikerült Szovjetunió elvesztette a hidegháborút, majd eltűnt maga az unió is, mivel kiváltak belőle a szuverenitásukat frissen elnyert tagköztársaságok. A Szovjetunióból megmaradt orosz világban villámgyorsan újraéledt Uvarov, I. Miklós cár közoktatási miniszterének tétele, aki szerint „az önkényuralom, a pravoszlávia és a népiség az a három pillér, melyeken Oroszországnak nyugodnia kell”. A pillérekkel visszaérkezett az egykor volt Orosz Birodalom álma, amelyet alaposan megtépázott a Szovjet Szocialista Köztársaságok szétesése. A legfájdalmasabb veszteség a szuverénként elismert Ukrajna kiválása volt – erőszakos visszahódítására napjainkban, a szemünk előtt történik kísérlet.

A Hitler elleni harc során a szovjet győzelem mámorában elsikkadt a kellemetlen tény, hogy a krími háború óta az Orosz Birodalom kudarcot kudarcra halmozott. A japánok ellen vívott esztelen háborúban és az első világháborúban

egyaránt nem vált be a katonák életét nem kímélő, a hadsereg pusztalétszámförlényére alkalmazott primitív hadászati stratégia, melynek eredménytelenségét fokozta az inkompetens és a korrupt katonai vezetés. A Szovjetunióra támadó Wehrmacht ellen hasonló módon vívott Nagy Honvédő Háború sem lett volna sikeres, ha Sztálin nem kap elképesztő mértékben anyagi és logisztikai támogatást az Egyesült Államoktól, ami döntően hozzájárult a Vörös Hadsereg Berlinig tartó hősiesség diadalmenetéhez. A győzelemnek köszönhetően a Szovjetunió visszanyerte az Orosz Birodalomhoz korábban tartozó keleti területeket, amelyek az első világháborús orosz vereség következtében elvesztek, s visszaszerzésük a polgárháborús viszonyok közepette nem sikerült. A jaltai egyezmény kreatív értelmezése ráadásul Sztálin számára nemcsak a korábban elvesztett területek visszaszerzésére adott módot, megteremtette annak lehetőségét is, hogy a Szovjetunió egész Közép- és Kelet-Európa felett uralomra jusson.

Az uralom totális volt. Közép- és Kelet Európa országainak követniük kellett a szovjet gazdaság irracionális szervezeti mintáját, mely betegesen irtózott a magánkezdeményezésektől, s mindent a soha nem teljesülő tervekben lefektetett irreális céloknak vetett alá. A gazdaság feletti totális uralom a társadalom egésze feletti elnyomással párosult, mely, mint Mádl filmjében is láttuk, nem engedte meg az elnyomóktól független hangok megszólalását a nyilvánosságban. Az 1968-ban lezajlott történet jól mutatja a szovjet típusú gondolkodás

jellegét, mely a brutális elnyomás kivül nem ismer más eszközt a maga hatalmának fenntartására. A filmben megrázó eredeti felvételeket látunk a prágai közterületeken grasszáló tankokról. Ezek pontosan ugyanazok, mint amelyeket a moszkvai döntéshozók korábban Kelet-Berlin és Budapest utcára vezényeltek.

Közép- és Kelet-Európa totális elnyomásának nem volt racionális indoka. A Szovjetunió vezetői rettegtek, hogy újra elvesztik, amit kínkeservesen megszereztek. Ez a rettegés tartotta foglyul a moszkvai döntéshozókat, s általuk a szerencsétlen, Bibó István által nyomorúságosnak nevezett közép- és kelet-európai kis államokat. Ezeket az államokat 1989-ben Reagan elnök csillagháborús blöffje révén elérte a szerencse, s felszabadultak az iga alól.

A Kreml tornyairól eltűntek ugyan a vörös csillagok, s helyükre visszaszálltak a kétféjű sasok, de a rettegés a vörös falak között megmaradt. A határaiban létezésétől

fogva bizonytalan „orosz világ” ma is a maga teremtette démonaival küzd, ugyanúgy, mint korábban, a bolsevik párt főttkárai és azok előtt a cárok idejében. Ma is érvényesek I. Miklós cár főcenzora, a finom lelkű költő, Fjodor Ivanovics Tyutcev szavai, melyek az irracionalizmust az orosz-szovjet politika programjának alapjává emelve hirdetik, hogy „Oroszországot, ész, el nem éred, méter, sing sose méri fel, külön úton jár ott az élet. Oroszországban hinni kell!”.

Az 1968-as kegyetlen és értelmetlen csehszlovákiai beavatkozás történéseit felelevenítő film alkalmas arra, hogy emlékeztesse a ma élőket a múltra, melyből a rettegő birodalom láthatóan semmit sem tanult.

Rádió. Cseh–szlovák történelmi dráma, 131 perc, 2024. Rendező-forgatókönyvíró: **Jiří Mádľ, Martin Žiaran**. Szereplők: **Vojtech Vodochodský, Tatiana Pauhofová, Ondrej Stupka, Stanislav Majer**.

Csengery Kristóf

Faunok, nimfák, fuvolák

Gondolt már arra az Olvasó, hogy a hangszereknek is van egyéniségük? És arra, hogy ez az egyéniség időnként változott a zenetörténet során, attól függően, hogy milyen stíluskorszakban milyen nemzeti iskola zeneszerzője komponált az instrumentumra? Az olasz barokk repertoárban Corelli, Locatelli,

Geminiani concertóit tolmácsolva a hegedű az érzékiség és az életöröm szószólója. Ugyanez a hangszer Beethoven *Hegedűversenyében* szónoki emelvényre lépve átszellemült beszédet mond az Emberiséghez, sőt imádkozik is, a romantikusok versenyműveinek hegedűszólamai viszont a tűz, a szenvedély, az ele-